

Bak Klára

Agárjog Tanszék

Témavezető: Réti Mária

A SZOCIÁLIS GAZDASÁG INTÉZMÉNYESÍTETT MEGOLDÁSAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZOCIÁLIS SZÖVETKEZETEKRE

I. A szociális gazdaság körülhatárolása

1. A témaválasztásról

Minden tudományágban jellemző sajátosság, hogy egy jelenség vizsgálatának megállapításai esetében ahhoz, hogy azok pontosak legyenek, illetőleg hogy a kutatásból levont következtetések valósak és helytállóak legyenek, elsőként a vizsgált dolog körülhatárolására van szükség, s mint minden tudományterületen, a jogtudomány területén is erre a vizsgált jelenség fogalmának meghatározása az első lépés.

A szociális gazdaság, mint társadalmi-gazdasági jelenség esetében egy homogén definíció képzése lehetetlen annak okán, hogy egy összetett, nemzetgazdaságonként eltérően megjelenő, dinamikusan változó, az állami szektor és a piac közé beágyazódott terület, mely igazodik az adott kor társadalmi, szociális igényeihez és szükségleteihez. Az Ipari, Kisipari és Termelői Szolgáltató Szövetkezetek Bizottságának¹ főitkára, Bruno Roelants szerint „Senki sem ismeri a pontos meghatározását, de mindenki tudja, hogy létezik.” Létezésének bizonyítékaul szolgál, hogy Franciaországban már a '80-as években a francia kormány intézményi keretet biztosított e szektor működéséhez, illetve hogy közösségi szinten az Európai Bizottság 1989-ben közleményt bocsátott ki „Vállalkozások a szociális gazdaságban: Európa határok nélküli piaca” címmel, majd ugyanebben az évben szponzorálta is az első Európai Szociális Gazdasági Konferenciát (Párizs) és a XXIII. Főigazgatóság (Vállalkozás-politika, elosztó kereskedelem, turizmus és szociális gazdaság) kerekét belül pedig létrehozta a szociális gazdasági osztályt.

A szociális gazdaság terminus a francia „économie sociale”-ból származik az 1900-as évekből. Különbségek mutatkoznak elnevezése tekintetében világszerte: harmadik szektor, önkéntes szektor, nonprofit szektor, illetve köztes szektor. A különböző elnevezésekkel kapcsolatosan elmondható, hogy mindegyik a szektor

---

¹ The International Organisation of Industrial, Artisanal and Service Producers' Co-operatives CICOPA, mely párhuzamosan működik az Ipari és Termelői Szolgáltató Szövetkezetek Európai Szövetségével (The European Confederation of Workers' Co-operatives, Social Co-operatives and Social and Participative Enterprises, CECOP) és a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének (The International Co-Operative Alliance, ICA) szektorális szervezetek

egy-egy lényeges tulajdonságára utal. Véleményünk szerint a harmadik szektor, köztes szektor illetőleg a szociális gazdaság megnevezés tükrözi megfelelően e társadalmi-gazdasági terület sajátosságait. A nonprofit elnevezést nem tartjuk teljes mértékben helytállónak, mert ez a tulajdonság a szektorban tevékenykedők csak egy szeletére minősül valós állításként.

A szociális gazdaság körülhatárolása céljából érdemes megvizsgálni gazdaságban való elhelyezkedését és célkitűzéseit, alanyi körét, tárgyi körét.

2. A szociális gazdaság helyéről és betöltött szerepéről a gazdaságban

A szociális gazdaság elfoglalt helye és célkitűzései tekintetében egységes nézet uralkodik a témával foglalkozók körében. Elnevezései közül néhány utal is gazdaságban betöltött pozíciójára. *E szektor az állami szektor és a piac között helyezkedik el, s olyan társadalmi szükségleteket és igényeket elégít ki, melyeket sem a piaci, sem az állami szektor nem vállal fel, illetőleg melyekre egyik sem alkalmas.* A piaci, más néven forprofit szektor a nyereséget ígérő termelési és szolgáltatási területekre korlátozódik. Az állami szektor pedig országonként különböző fejlettségi szinten a társadalom egészét szolgáló közjavakat biztosítja. Az említett két szektor által végzett tevékenységeket szemügyre véve észrevehető, hogy vannak olyan feladatok, melyeket jellegükből adódóan egyik sem vállal fel, mert vagy nem termelnek annyi profitot, amennyit versenypiaci viszonyok között kellene, figyelembe véve a ráfordított időt és költséget is; vagy olyan mikro szinten lecsapódó, de globálisan megjelenő szükségletek ezek, melyek a lokális sajátosságokat szemmel tartva elégíthetők ki hatékonyan. Hozzáteve azonban, hogy akár állami, akár önkormányzati szinten, a szükséges pénzügyi keret is hiányzik általában megvalósításukhoz. A szociális gazdaság a fenti két gazdasági szféra között olyan szociális-közösségi vállalkozásokból áll – köztes helyet elfoglalva az állam és a piac között – amelyek gazdasági és szociális küldetést egyaránt teljesítenek.² Ezek a vállalkozások pótolják egy adott szolgáltatás hiányát, alkalmat adnak egyes társadalmi csoportok speciális igényeinek kielégítésére úgy, hogy kihatásmentes munkaeletet alkalmaznak az adott tevékenységhez. Így nemcsak a kereslet-kínálat kiegyensúlyozásában játszanak szerepet, hanem társadalmi problémák közösségi szinten történő kezelésére is megoldást jelentenek, mert képesek a hátrányos helyzetű, illetőleg társadalomból kirekesztett személyek társadalomba történő reintegrációjára, s ezzel a társadalmi különbségek csökkentésére.

Annak érdekében, hogy jelen elemzés ne csak elméleti síkon, a valóságtól elrugaszkodottan tárgyalja a szociális gazdaság témakörét, szükségesnek tartjuk konkrét példákkal meghatározni, hogy mely tevékenységek gyakorlása hatékony a szociális gazdaság keretében. Az Európai Unió 1994-ben megjelent Fehér Könyve a szociális gazdaság által gyakorolható feladatok körében többek között az alábbi

² FREY Mária – CSOBA Judit – G. FEKETE Éva – LÉVAI Márta – SOLTÉSZ Anikó: Szociális gazdaság kézikönyv, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2007, 19. o.

tevékenységeket említi: otthoni segítség idős és testileg vagy szellemileg fogyatékos embereknek, háztartási alkalmazotti munkák: főzés, mosás, vasalás, takarítás, gyermekfelügyelet, tanulási nehézségekkel küszködő fiatalok korrepetálása, a problémás fiatalok szabadidő és sportprogramjainak szervezése, lakóházak őrzése, portaszolgálat, vidéki, vagy a városközpontoktól távol eső körzetekben boltok üzemeltetése, előregedett épületek felújítása, komfortosítása, őrzése, helyi közlekedés megszervezése, kényelmesebbé, gyakoribbá, elérhetőbbé tétele, szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás, természetvédelmi területek gondozása.

E tevékenységeket olvasva helytálló a Frey Mária elemzéseiben is megtalálható gondolat, miszerint a terület által végzett tevékenységek – függetlenül attól, hogy jóléti vagy fejlődő országokat veszünk szemügyre – egységesen két nagy csoportba sorolhatóak. Egyik csoportot alkotják azok, melyeken keresztül a munkaerő-piaci integráció megvalósul azáltal, hogy e feladatok végzésére a társadalomból, a munkaerőpiacról, illetőleg a szociális hálóból kirekesztetteknek adódik lehetőségük. A másik csoportot pedig az állam által megoldatlan szociális és kommunális szolgáltatások képezik. E tevékenységek együtt is gyakorolhatók, mégpedig úgy, hogy a szociális és kommunális szolgáltatások nyújtása képezi a munkaerő-piaci reintegráció terepét.³

3. A szociális gazdaság szereplőiről

A gazdaságban elfoglalt pozíció, illetőleg az ellátott feladatok ismeretében kérdés-ként merül fel, hogy mely szervezeti-jogi keretek között működtethető e szektor hatékonyan, mely szerveződések képesek jellegükből adódóan leghatékonyabban a gazdasági és szociális küldetés együttes véghezvitelére.

Az alanyi kör tekintetében a felfogás nem egységes, általánosságban elmondható, hogy a szövetkezetek, a gazdasági tevékenységet is folytató MRP (Munkavállalói Résztulajdonosi Program) társaságok, az egyesületek és az alapítványok tartoznak ide. Egyesek az alapítványok e szektorban elfoglalt helyét vitatják, míg mások az egyesületek tekintetében csak a gazdasági tevékenységet végzőket sorolják a gazdaság e köztes szektorának szereplői közé.⁴

Az eltérő nézetek az országonkénti természetföldrajzi, gazdasági és kulturális különbségekre vezethetők vissza, hiszen a szervezeti-jogi kereteket az államonkénti egyedi szempontok, tulajdonságok, illetve az adott jogrendszer sajátosságai határozzák meg minden államban. Bruno Roelants szociális gazdaságot elemző tanulmányában⁵ arra a következtetésre jut, hogy a szövetkezetek és az MRP társaságok minden kétséget kizáróan a harmadik szektor részét képezik. Jelen elemzés a téma szerteágazottsága okán csupán a szövetkezetek szociális gazdaságban betöl-

³ FREY: i.m. 25. o.

⁴ RÉTI Mária: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, ELTE Eötvös Kiadó, 2010, 279. o.

⁵ Bruno ROELANTS: Valójában mit is jelent a szociális gazdaság? Szövetkezés, XXIV. évfolyam, 2003/1. szám, 109-113. o.

tött szerepére korlátozódik. A szervezetek tekintetében Bruno Roelants álláspontjának vitathatatlanágát legcélszerűbben úgy érdemes alátámasztani, ha a vizsgáldást az alapelvek, az értékek és a célok szintjén kezdjük.

4. Alapelvekről, értékekről, célokról

A szervezetek alapelvei, értékei és célja vonatkozásában két nemzetközi dokumentum jelent támpontot; a mára nemzetközi szinten elismert és kiindulópontként tekintett roachdale-i szervezetek alapszabálya, mely az európai szervezetek dogmatika alappillére, illetőleg a Szervezetek Nemzetközi Szövetségének⁶ manchesteri kongresszusán 1995. szeptember 22-i hatállyal megszületett Nyilatkozat, mely taxatíván felsorolja a minden szervezet esetén kötelezően kifejezésre juttatandó alapelveket és értékeket.

A Rochdale-ben megfogalmazott alapszabály első pontja a szervezetek céljáról az alábbiak szerint rendelkezik: „A szervezet célja és feladata a tagok anyagi előmeneteléről, továbbá társadalmi, valamint gazdasági helyzetének az elősegítéséről gondoskodni.”

A manchesteri kongresszuson pedig az alábbi szervezetek alapelveket rögzítettek és értékeket fogalmazták meg. Alapelvek: önkéntesség és nyitott tagság, demokratikus tagi ellenőrzés, a tagok gazdasági részvétele, autonómia és függetlenség, oktatás, képzés, tájékoztatás, szervezetek közötti együttműködés, közösségi felelősség. Az elhangzott értékek pedig: önségély; egyéni felelősség; demokrácia; egyenlőség; igazságosság; szolidaritás.

A szervezetek identitást meghatározó manchesteri dokumentum alapelvei közül kiemelendőnek tartjuk a szervezetek közötti együttműködést kimondó elvet, mely szerint „a szervezetek helyi, nemzeti, területi és nemzetközi együttműködés révén szolgálják a leghatásosabban tagságukat és erősítik a szervezetek mozgalmát”. Ez az elv hangsúlyozza a szervezetek közötti helyi összefogás fontosságát, közvetetten tehát a szervezetek alulról szerveződő lokális jellegét, mely a szociális gazdaság alapvető jellemzőjeként is értékelt sajátosság.

A teljesség igénye végett, a szervezetek alapelvek és értékek felsorolása mellett hangsúlyozni kívánjuk a szervezetnek azt a lényeges tulajdonságát – mely domináns ismérv a szociális szerepvállalás szempontjából, s melyre mások mellett Domé Mária, Prugberger Tamás és Veres József professzorok is több elemzésükben rámutatnak – hogy a szervezet a tevékenységét nem öncélúan, hanem a tagok javára végzi. Azon állítás igazolására, hogy a szervezetek társulási forma a szociális gazdaság számára egy megfelelő társas vállalkozási forma, a szervezetek alapelvei és értékei bemutatásai után meg kell vizsgálni, hogy a harmadik szektor is hasonló értékek mentén végzi-e tevékenységét, mint a szervezetek. Bruno Roelants szociális gazdaságról szóló tanulmányában – lényegében egybehangzóan más elemzőkkel, mint például Frey Mária – a gazdaság köztes szektorára vonat-

⁶ International Co-Operative Alliance (ICA)

kozóan az alábbi értékeket említi: szociális kohézió és szolidaritás, a szociális felelőség és az elkötelezettség, a demokrácia és a részvétel, az autonómia és a függetlenség.

Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a szociális gazdaság saját szervezetei⁷ is megfogalmaztak a harmadik szektorra vonatkozóan egy meghatározást a Szociális Gazdaság Elveinek Chartájában.⁸ A Chartában a következő elvekkel határolják körül szervezetei az említett szektort: az egyéni és szociális célok előtérbe helyezése a tőkével szemben, önkéntes és nyílt tagság, a tagság által gyakorolt demokratikus ellenőrzés, a tagok/felhasználók érdekeinek összeegyeztetése a közérdekkel, a szolidaritás és felelőség elveinek védelme, illetve alkalmazása, autonóm irányítás és az állami hatóságoktól való függetlenség, a nyereség legnagyobb részének a fenntartható fejlődés céljaira, valamint a tagok érdekeit védő, illetve közérdekű szolgáltatásokra fordítása.

A szövetkezetekhez kapcsolódó rochdale-i elméleti alaptételek, illetőleg a manchesteri kongresszuson kinyilvánított alapelvek és értékek ismeretében határozottan kijelenthető, hogy a szövetkezeti alapelvek, értékek és célok a szociális gazdaság, mint a gazdaság köztes területének értékeivel és céljaival összecsengnek. Levonható az említettek alapján *a következtetés, hogy a szociális gazdaság szemléletével, értékeivel való egyezősége alapján, a szövetkezeti forma eszméjét tekintve teljes mértékben alkalmas társas vállalkozási forma a harmadik szektor célkitűzéseinek megvalósítására.*

A szövetkezetek esetében azonban fontos kihangsúlyozni, hogy az értékek és alapelvek menti önazonosság mellett kezdetektől fogva észrevehető differenciálódás tevékenységi körük, és ezen keresztül közvetlen célkitűzéseik tekintetében. Valójában a szövetkezeti identitásról szóló dokumentum elkészítésének egyik fő oka is az volt, hogy tükrözze a sokféleséget, de emellett kifejezze azokat a normákat, melyeknek minden szövetkezetet át kell hatniuk, függetlenül attól, hol és milyen tevékenységet folytatnak.

Leszögezhető a fentiekre tekintettel, hogy minden szövetkezet a tagok számára nyújtott gazdasági előny mellett szociális küldetést is megvalósítani képes társas vállalkozási forma, azonban mint gyűjtőfogalom, magában foglal olyan speciális típusokat, melyeknél a szociális érzékenység jogszabályban meghatározott tulajdonságaikból adódóan az általában vett szövetkezeténél erőteljesebb. Szociálpolitikai célokat kifejezetten előtérbe helyező jogi-intézményi keretnek tekintendő a munkaszövetkezet, az egészségügyi szövetkezet, a szociális szövetkezet.

---

⁷ A Szövetkezetek, Önszervező Társaságok, Szövetségek és Alapítványok Európai Állandó Konferenciája (CEP-CMAF)

⁸ http://www.amice-eu.org/userfiles/file/2007_08_20_EN_SE_charter.pdf

II. A gazdasági érdekek mellett szociális célokat erőteljesebben megvalósító szervezetfajtákról

E szervezettypusok kodifikációja tekintetében példaértékűnek mondható többek között a munkaszervezetek spanyol, a szociális szervezetek olasz és francia szabályozása.

1. A munkaszervezetekről

A munkaszervezetek, másként nevezve munkavállalói szervezetek, avagy munkásszervezetek („workers co-operatives”; „cooperativas de trabajo asociado”) a munka, mint társadalmi kohéziós erő középpontba helyezésével képesek hatékonyan a munkanélküliség ellensúlyozására, illetőleg a termelőképesség növelésére. A témát több tanulmányban feldolgozó Prugberger Tamás elemzéseit alapul véve elmondható, hogy nemcsak Európában, hanem az egész világon pozitívan ítéltető meg tevékenységük. Dél-Olaszországban földbérelő munkaszervezetek, Japánban az 1970-es évek fiatal farmerei által szervezett munkaszervezetek, Portugáliában és Spanyolországban pedig a jól ismert „Mondragon” munkaszervezetek érték el gazdasági sikereket.⁹ Az említett példák közül a spanyol szervezetekkel foglalkozunk részletesebben. Spanyolországban a gazdasági célok mellett közvetlenül szociálpolitikai célokra létrejött munkaszervezetek, hatékonyságukról akkor tettek tanúbizonyságot, amikor a spanyolországi 1990-1995 években kialakuló nagyfokú munkanélküliség idején képesek voltak sikeresen válaszolni a társadalmi krízisre. Keretükben a munkahelyek száma a válságos időszak ellenére 10 %-ot növekedett. Később ez a speciális szervezeti forma világszerte, így Olaszországban, a szociális szervezetek hazájában is elterjedt.

Eme állítás ismeretében jogosan tehető fel a kérdés, mi a specialitásuk ezeknek a szervezeteknek? Hogyan képesek hatékonyan működni kritikus gazdasági időszakokban szemben más társas vállalkozási formákkal? Az értékek és alapelvek szintjén maradvány, vagyoni jogi illetőleg szervezeti jogi jellemzőket egyelőre figyelmen kívül hagyva, a válasz megadásához Frey Mária által feldolgozott, és hivatkozott, Polányi Károlytól származó gondolatot tekinthetjük kiindulópontnak,¹⁰ mely szerint a kapitalista gazdaság problémája hosszútávon az, hogy középpontjában a haszon, a gazdasági növekedés áll, a munka pedig csupán eszközként szolgál ezek minél nagyobb fokú eléréséhez. A munka nem a természetes létezési mód velejárójaként, és közösségi kohéziót életre hívó jelenséggént tűnik fel itt a mindennapokban, hanem kifejezetten pusztán eszközként. Ennek hatására a hátrányosabb pozícióból indulók képtelenek a versenyben bennmaradni, illetőleg fenn-

⁹ PRUGBERGER Tamás: A magyar mezőgazdaság szerkezetének átalakulása a tervezett földtörvénymódosítás és a már megalkotott kárpótlási- és szervezeti törvény hatására, Jogtudományi Közlemény, XLVII. évf. 1993. január, 8. o.

¹⁰ FREY: i.m. 16-19. o.

maradni, s a társadalom kirekesztettjeivé válnak. A kirekesztettek számának növekedése, a munkanélküliség fokozódása szükségessé teszi a probléma megoldását. Ezeknek a leszakadt rétegeknek a felzárkóztatása, társadalomba visszavezetése úgy lehetséges, ha a domináns piaci értékekkel szemben önmagában a munkát, mint önálló értéket helyezzük a középpontba, melynek közösséget kovácsoló, emberi tartást adó ereje vitathatatlan. A munkaszövetkezetek hatékonysága tehát abban rejlik, hogy a szövetkezeti alapelvek és értékek mellett a munka társadalmi tartalmát és a közösségi érdeket helyezik előtérbe.

2. A szociális szövetkezetekről

A szociális szövetkezetek nemzetközi szövetkezeti szabályozása és annak alkotmányjogi alapjai vonatkozásában Réti Mária egyetemi docens elemzése szolgálhat az ismertetés alapjául.

A munkaszövetkezetekkel nagy hasonlóságot mutató, a címben is szereplő szociális szövetkezetek e szövetkezetekkel mutatják a legmarkánsabb hasonlóságot. Bruno Roelants szerint a szociális szövetkezetek lényegében a munkaszövetkezetek mátrixából nőttek ki.

Ezek a „különös” szövetkezetek Olaszországban jelentek meg először a munkaszövetkezetekből kinöve, ahol a szövetkezeti formának nagy hagyománya van. Létrejöttük oka, hogy a fentebb, a Polányi-féle tanulmány kapcsán már említett, kapitalista viszonyok között kialakult szociálpolitikai problémák fokozódására – mint például a munkanélküliség, idősök gondozásának kérdése, óvodai, bölcsődei ellátás biztosításának megoldatlansága – alternatív, hatékony válasszal kellett szolgálni. Hozzáteve, hogy az állam Olaszországban számos szociális feladat ellátását nem vállalta fel (például a pszichiátriai betegek ellátását). Sok család így kénytelen volt maga megoldani a problémáját. Olaszországban a szövetkezet, mint alulról szerveződő társas vállalkozási forma azért volt alkalmas vállalkozási forma e probléma megoldására, mert jellege alapján képes arra, hogy a társadalom hátrányos helyzetű tagjai számára esélyt teremtsen a felemelkedésre.

A szabályozással kapcsolatban elsőként azt szükséges megállapítani, hogy Olaszországban (ahogyan Dániában és Portugáliában is), ez a szervezeti forma alkotmányos szinten elismert és védett. Az 1947. évi olasz Alkotmány 45. § (2) bekezdése a szövetkezetéről így rendelkezik: „a Köztársaság elismeri a szövetkezetek társadalmi funkcióját és önszervező jellegét a privát nyereségre törekvés célkitűzése nélkül. A törvény előmozdítja és kezdeményezi, hogy a növekményüket megfelelő eszközökkel elérjék és céljaikat ellenőrzés mellett megvalósítsák.” A probléma szociális jellegére tekintettel pedig a szövetkezeti formán belül egy külön, az említett szociálpolitikai kérdések megoldására alkalmas speciális szövetke-

zet, a szociális szövetkezet jogintézményét hozták létre az 1991. november 8-i 381. sz. törvénnyel.¹¹

Ennek a törvénynek az elfogadása nemzetközi szinten is jelentős, mert Európa számos országa, például Franciaország is, alapul vette saját szabályozása kialakításánál, így szükségesnek tartom részletes bemutatását. Az olasz törvény két típusú szociális szövetkezet megalapítására ad lehetőséget, az A és a B típusúra. Az A típus a nevelési és egészségügyi szolgáltatások területén tevékenykedik, a B típusú pedig a problémás személyek beilleszkedésének előmozdítását célozza meg.

Az A típusú szociális szövetkezet célja a segítségnyújtás. Nem a munka és a jövedelem képezi a tagok elsődleges motivációját. A társaság haszna a hátrányos helyzetűek javát szolgálja, akik általában nem tagjai a szövetkezetnek. A szövetkezeti tagok többnyire a házi ápolást végzik.

A B típusú szociális szövetkezet esetében legalább a tagok 30 %-ának súlyos problémával kell küszködni. Ide tartoznak például a mozgáskárosultak, magatehetetlenek, lelki sérültek, drogfüggők, alkoholisták. A B típus célja: közösen dolgozni egy üzemben és az üzött tevékenységből jövedelmet szerezni. Valamennyi dolgozó tagja a szövetkezetnek. Az állam vállalja a szociális biztosítást a „nehézséggel küszködő személyek vonatkozásában”, s emellett ezek a szövetkezetek adómérséklésben részesülnek. A B típusú szövetkezetek többsége a mezőgazdaság, kereskedelem, kézműipar, ipar és kereskedelem terén tevékenykedik.

A szociális szövetkezetek tagságát a fizetett tagok, az önkéntes tagok, a felhasználó tagok, és az egyéb tagok képezik. A fizetett tagokon belül megkülönböztethetjük a szokásos dolgozó tagokat, akik fizetés ellenében dolgoznak a szociális szövetkezet számára, illetve a fizetett együttműködő tagokat, akik lehetnek szakértők pl. pszichológus, orvos, adminisztrátorok, tanácsadók, stb. Ők a szolgáltatásaiért díjazásban részesülnek. Harmadik csoportot képeznek a fizetett tagokon belül a hátrányos helyzetű dolgozó tagok. Az önkéntes tagok a szövetkezet számára ingyen ajánlják fel a tevékenységüket. A felhasználó tagok alatt arra tekintettel, hogy a szövetkezet nyereség elérésére törekszik, azokat értjük, akik főként előnyökben részesülnek a szövetkezetekből. A támogató tagok pedig azok, akik tőkét biztosítanak a szövetkezet számára, de nem dolgoznak abban. A jogi személy tagok részeseletét jegyezzük a szövetkezet szociális tőkéjéből, így finanszírozva annak a tevékenységét. El kell különítenünk még az inaktív tagok körét, akik alatt a szövetkezet azon megalapítóit vagy szimpatizánsait érthetjük, akik nem vesznek részt a tevékenységben, és nem használják a szolgáltatásokat.

A szociális szövetkezetek gazdasági-tulajdoni helyzete szokatlan a hagyományos szövetkezetekhez vagy cégekhez képest. Az A típusú szociális szövetkezetek bevételeinek többsége abból származik, hogy a szolgáltatásaikat a közigazgatásban értékesítik. Ezek valójában jórészt olyan ügyfeleknek biztosítanak szociális- egészségügyi szolgáltatásokat, akik ezekért nem tudnak fizetni, és amelyeknek a költsé-

¹¹ Les coopératives sociales 1991. nov. 8. 381. sz., Olasz hivatalos közlöny (Gazetta Ufficiale) 283. sz., 1991. december 3-i szám, <http://www.comune.torino.it/it/emploi/les-coopratives-sociales.shtml>

geit ezért egy „harmadik fizető”, egy állami testület állja. A B típusú szociális szövetkezetek bevételeinek a többsége ugyancsak a helyi hatóságok megbízására végzett közösségi szolgáltatásokból keletkezik, a sajátos szociális célkitűzésnek megfelelően. További bevételek származnak termékek és szolgáltatások közvetlen eladásából magánszemélyeknek, háztartásoknak és cégeknek. Az állami és a helyi kormányzati szervek, úgy is mint vevők, segélyeket adnak, szubvencionálják a termelés költségeit, kölcsönöket és kölcsöngaranciákat biztosítanak, valamint segítik az ingó- és ingatlanvagyon felhasználását. A költségeket illetően a legnagyobb kiadásai tétel a személyzeti költség, mivel a szociális szövetkezetek főként szolgáltatásokat nyújtanak. Általános az a gyakorlat, hogy a tőkejavak (különösen az ingatlantulajdon) ingyen vagy bérelt formában kerülnek a szövetkezet birtokába. A szociális szövetkezetek elsődleges vagyontárgya természetesen a munkaerő. Pénzügyi szempontból a szociális szövetkezetek esetében igen nagy gondot jelent a készpénzforgalom a szolgáltatás teljesítése és a hatósági kifizetések közötti időeltolódás miatt. Ezt a problémát forgótőke hiányában általában bankhitelekkel oldják meg, így az összes követelésen belül magas a hitelek és a tartozások aránya.

Hasonló szabályozás figyelhető meg a francia szövetkezeti szabályozásban 2001-től.

III. A szociális szövetkezetre vonatkozó magyar jogszabályi háttér

1. A szövetkezeti szabályozás szintjeiről

A szövetkezetek létjogosultsága a hatályos magyar jogban alkotmányos szinten elismert. A Magyar Köztársaság Alkotmánya rögzíti, hogy „az állam támogatja az önkéntes társuláson alapuló szövetkezeteket, elismeri a szövetkezetek önállóságát”.¹²

A szabályozás második szintjét „A szövetkezetekről szóló” 2006. évi X. tv. (továbbiakban Sztv.) jelenti. Ez a törvény az általánosságban vett szövetkezetekre tartalmaz rendelkezéseket, melyeket a szociális szövetkezet, mint a szövetkezet egy speciális típusa vonatkozásában is alkalmazni kell, illetve megjelennek benne kizárólag a szociális szövetkezetekre vonatkozó szabályok is.

A szabályozás harmadik szintjét a 141/2006. (VI. 29.) évi „A szociális szövetkezetekről” szóló Kormányrendelet jelenti, melynek hatálya az Sztv. 8. §-a (1) bekezdésének a) pontja szerinti szociális szövetkezetekre terjed ki, vagyis az iskola-szövetkezetekre nem. A rendelet fogalom-magyarázatot tartalmaz, illetve felsorolja azokat a jogszabályokat, melyek még háttéranyagként alkalmazandók. Ilyen a Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény, a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény is, és még más olyan a szociális jogalkotás területére vonatkozó jogszabályok, melyek a szociális szövetkezetek szempontjából lényegesek. Meg kell még említeni 1997. évi CLVI. számú törvényt „A közhasznú szerve-

---

¹² A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 12. § (1) bek.

zetről”, hiszen szociális szervezetet közhasznú szervezeti jogállással is alapítható, továbbá a 1993. évi III. törvényt „A szociális igazgatásról és a szociális ellátásról”.

2. „A szervezetekről szóló” 2006. évi X. tv rendelkezései a szociális szervezetekről

A szociális szervezetekre vonatkozó jogszabályok felsorolása után szükségesnek tartjuk kiemelni a hatályos szervezeteti törvény azon szabályait, melyek konkrétizálják e különös szervezeteti forma mibenlétét, s melyek speciálisak az általános szabályokhoz képest.

2/a. A szociális szervezet fogalmáról

A szociális szervezet fogalmát az Sztv. 8. §-a tartalmazza. A jogintézmény maga újnak minősül a szervezeteti jog keretei között, azonban a szabályozási tartalom régi.¹³ A szociális szervezet fogalma speciális az általános szervezeteti fogalomhoz képest. Azt a sajátosságot, hogy a szervezetet szociálpolitikai és gazdasági célkitűzéseket is megvalósít, az általános szervezeteti definíció jól tükrözi. Ezt alapul véve a szociális szervezet meghatározásakor megjelennek a rá jellemző sajátosságok, a speciális alanyi kör illetve a speciális célkitűzésrendszer.

Meghatározása tehát a következő: nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek amellett, hogy általános célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése, a munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételeket teremt, és közösségi alapjából elősegíti tagjai szociális helyzetének javítását, vagy iskolaszövetkezetként működik.

A szociális szervezetnek nevében is viselnie kell a szociális szervezet megnevezést, illetve – iskolaszövetkezet esetében – az iskolaszövetkezet megnevezést.¹⁴ Fontos tehát leszögezni, hogy a szociális szervezet fogalma kizárólag az általános szervezetet fogalmával összefüggésben, azzal együttesen értelmezhető, értelmezendő.

Cizellálásra szorul a definíció abban a vonatkozásban, hogy igaz, a rendelkezésből kettő tűnik ki egyértelműen, de jelenleg három fajta szociális szervezet alapítható hazánkban; iskolaszövetkezet, a gyűjtőfogalommal azonos megnevezésű szociális szervezet valamint a szociális szervezet minősített formáját jelentő közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szervezet, melynek fogalmát sem a 2006. évi X. tv., sem pedig a törvény kiegészítésére hatályba lépett 141/2006. (VI. 29.) Korm. rendelet kifejezetten nem tartalmazza, azonban mindkettőben vannak rendelkezések rá nézve.

¹³ RÉTI Mária: Mit biztosít ma a jogszabályi háttér Magyarországon a szociális szervezetekkel kapcsolatban? „A közösségi fejlődés új lehetőségei”; „Nyilvános kommunikáció a szociális szervezetekről” című 2007. november 5-én megtartott konferencia anyag kibővített változata.

¹⁴ „A szervezetekről szóló” 2006. évi X. tv. 8. § (2) bek.

A három típus közül az iskolaszövetkezet speciálisan tanulóknak illetőleg hallgatóknak nyújt, szervez munkalehetőséget, míg a másik kettő a munkanélküliekre és a szociálisan hátrányos helyzetűekre fókuszál. Az utolsó kettő elsődleges, kifejezett célja, ahogy a nevében is szerepel a szociális problémákra, így a munkanélküliségre, társadalmilag hátrányos helyzetre az érintettek aktív közreműködésével megoldást találni.

A közhasznú szervezetekről szóló törvény úgy rendelkezik, hogy bíróság a törvényben meghatározott közhasznú tevékenységet ellátó szociális szövetkezetet közhasznú szervezetté minősítheti, melynek velejárója, hogy a vállalkozási tevékenység során elért nyereség nem osztható fel a tagok között, hanem azt a cél szerinti, közhasznú tevékenység megvalósítására kell fordítani.¹⁵

2/b. A szociális szövetkezet alanyi köréről

Ahogy már fentebb, a jogszabályi háttér témakörben említésre került, a szociális szövetkezetek vonatkozásában az Sztv. és a 141/2006. (VI. 29.) Korm. rendelet alkalmazandó. Az Sztv. meghatározza, hogy ki lehet egy szövetkezet – így egy szociális szövetkezet – alapítója, illetve tagja, mik az alapítás személyi feltételei, azonban az általános szabályok mellett tartalmaz a szociális szövetkezetekre nézve különös rendelkezéseket is.

Szociális szövetkezetet legalább hét alapító tag, részjegy jegyzésének kötelezettségével alapíthat. A szövetkezettel ellentétben csak természetes személy tagjai lehetnek, akik lehetnek belföldiek illetve külföldiek.¹⁶

A szociális szövetkezetekről szóló Kormányrendelet¹⁷ a szociális szövetkezetek általános célkitűzéseikhez igazodóan a természetes személy tagokra vonatkozóan még feltételként rögzíti, hogy mivel e szövetkezet típus tevékenységének középpontjában a munkanélküli, álláskereső, szociálisan hátrányos helyzetben lévő, illetőleg tanulói, hallgatói jogviszonyban álló személyek számára munkalehetőségek teremtése, munkafeltételek biztosítása, illetve szervezése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése áll, ezért a tagoknak döntően a fenti személyi körből kell kikerülniük.

Jogi személyek illetőleg jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok nem alapíthatnak a hatályos törvény szerint szociális szövetkezetet. Érthető a tiltó szabály, mert a szociális szövetkezet a természetes személyek szociális gondjainak intézményesített megoldása. A kezdeményezés elsődleges célkitűzése az élethelyzet javítása az érintettek által az érintettek körében a választott tevékenységen keresztül. Azonban a már meglévő gyakorlat egyre jobban igazolja, hogy ezt a korlátozást szűkebb körben kellett volna megszabni, és az önkormányzatok illetve a pénzintézetek, illetve már működő szövetkezetek alapítási jogosultságát szükséges lett volna rögzíteni. Ennek oka, hogy a szociális szövetkezetek tevékenységükből

¹⁵ A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI törvény 2. § k) pontja; és 14 §-a

¹⁶ Sztv. 10. §

¹⁷ A szociális szövetkezetekről szóló 141/2006. (VI. 29.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet)

kifolyólag általában érintkezésbe kerülnek az önkormányzatokkal, hiszen olyan feladatok ellátását vállalják sokszor fel vagy át – ahogy az már az olasz példánál is részletezésre kerül –, melyekre különben a helyi önkormányzatnak kellene megoldást találnia. Fontos még megemlíteni, hogy egy helyi önkormányzat, pénzintézet, szövetkezet alapítóként illetve tagként növelhetné a bizalmat a szociális szövetkezettel szemben a külvilág felé, hiszen az általános megítélés szerint biztosabb anyagi háttérrel rendelkeznek, mint egy magánszemély, és kapacitásuk, eszköztáruk is nagyobb, mint egy természetes személyé.

Megfogalmazódott indokként az is a személyi kör bővítésével kapcsolatban, hogy a jelenlegi természetes személyekből kikerülő alapítói kör valószínűleg nem tudja megfelelően kezelni a szövetkezet alapításával és működtetésével jogszabályoknál fogva, tehát kötelezően együtt járó adminisztratív, vagyoni jogi, cégjogi stb. feladatokat.¹⁸ Így mindenképpen megfontolandó a törvényszöveg módosítása a személyi kör tekintetében is.

A szociális szövetkezet jellegéből adódó másik korlátozás, hogy befektető tagjai nem lehetnek, csak olyan természetes személyeket fogadhat tagjai sorába, akik a szövetkezet tevékenységében aktívan közreműködnek.¹⁹

2/c. A nyereségfelosztás módjáról és mértékéről

A szociális szövetkezetek viszonylatában az általános szabályokhoz képest speciális előírások érvényesülnek a nyereségfelosztás módjára és mértékére, azaz a szövetkezet adózás utáni eredményének felhasználására vonatkozóan is. A közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szövetkezet ugyanis az adózás utáni eredményét – eltérően az általános, valamennyi szövetkezetre irányadó szabályoktól – közhasznú céljának megvalósítására fordíthatja.²⁰ E speciális szövetkezeteknél a részjegy nem jogosítja a tagot a szövetkezet adózott eredményéből részesedésre.²¹ A jogalkotó ezzel a rendelkezéssel a közhasznú szervezeti jogállás elvét erősíti, mellyel összeegyeztethetetlen lenne a részjegy utáni részesedés.

2/d. A szociális szövetkezet jogutód nélküli megszűnéséről

Az Sztv. úgy rendelkezik, hogy abban az esetben, ha szociális szövetkezet jogutód nélkül szűnik meg, a tartozások kiegyenlítése után még rendelkezésre álló vagyont szociális szövetkezeti célra kell felhasználni.²² Ez a szabály elsődlegesen a

¹⁸ „A közösségi fejlődés új lehetőségei”, „Nyilvános kommunikáció a szociális szövetkezetekről” című 2007. november 5-én, Budapesten megrendezésre került konferencia, „A szociális szövetkezet alapítása és működtetése” tárgykörű jogi műhelyén elhangzott észrevételek összefoglalása

¹⁹ Rendelet 4. §

²⁰ Sztv. 59. §. (3) bek.

²¹ Sztv. 50. § (1) Nyilvánvalóan a jogalkotót ezen jogszabályi rendelkezés megfogalmazásakor az a szándék vezette, hogy a közhasznú szervezeti jogállás elvét erősítse, ezzel összeegyeztethetetlen lenne a részjegy után járó részesedés szabálya ezen speciális szövetkezetek esetében

²² Rendelet 5. § (2) bek.

szociális szövetkezet társadalmi rendeltetéséből adódik, biztosítékul szolgálva arra, hogy az általuk termelt vagyon, ne magáncélok forrása legyen.

Összegzésképpen elmondható, hogy a szociális szövetkezetre vonatkozó magyar jogszabályi rendelkezések érthetőek, jól alkalmazhatóak, egyedül a szociális szövetkezet fogalmi meghatározása, illetve a jogintézménynek a kétarcúsága, a társadalmi és gazdasági jelleg összekapcsolódása nem érzékelhető kellőképpen.

IV. Zárógondolat

A szociális gazdaság és a szövetkezeti formák elemzése alapján határozottan kijelenthető, hogy a szövetkezet egy speciális típusát képező szociális szövetkezet a társas-vállalkozási formák közül altruista jellegére és szervezeti-jogi kereteire tekintettel az egyik legalkalmasabb szervezeti forma a harmadik szektor feladatainak ellátására, illetőleg e szektor céljai – melyek egyben magának e szerveződésnek is a céljai – megvalósítására. Képes hatékonyan integrálni a kirekesztett csoportokat a munkába és a társadalomba, munkahelyeket teremt, fenntartható és szolidaritásra alapozott növekedést ösztönöz. Mindezekre tekintettel fontosnak tartjuk az elemzésben elhangzott magyar szövetkezeti szabályozásra vonatkozó észrevételek mérlegelését, illetőleg a szociális szövetkezetek hazai viszonyok közötti elterjedése esetén azok egy, az olasz szociális szövetkezetekre vonatkozó törvényhez hasonló cizelláltságú szabályozását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DOMÉ Györgyné – Réti Mária: Szövetkezeti jog, ELTE, Szövetkezeti jogi és Földjogi Tanszék, Budapest, 1999, 42-52. o., 56-64. o.
- DOMÉ Györgyné: A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője., Tanulmányok Veres József egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Tóth Károly. Szeged, Officina Ny. 1999. 473. 1999. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta juridica et politica. tom. 55. fasc. 1-34.
- FUTÓ Péter – HANTHY Kinga, LÁNYI Pál, MIHÁLY András, SOLTÉSZ Anikó: A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2005, 24-57. o.
- FREY Mária – CSOBA Judit – G. FEKETE Éva – LÉVAI Márta – SOLTÉSZ Anikó: Szociális gazdaság kézikönyv, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2007, 7-59. o.
- PRUGBERGER Tamás: A magyar mezőgazdaság szerkezetének átalakulása a tervezett földtörvény-módosítás és a már megalkotott kárpótlási- és szövetkezeti törvény hatására, Jogtudomány Közlöny, XLVII. évf. 1993. január, 6-14. o.

- RÉTI Mária: A nemzetközi szövetkezeti elvek, a főbb vagyoni jogi kategóriák tükrében, Szövetkezés. 2002/1-2. szám 71-83. o.
- RÉTI Mária: A szövetkezetekről, mint a szociális gazdaság legmeghatározóbb tényezőiről, Reformator Iuris Cooperandi Tanulmányok Veres József 80. születésnapjára. Szerk.: Bobvos Pál, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009, 465-484. o.
- RÉTI Mária: Mit biztosít ma a jogszabályi háttér Magyarországon a szociális szövetkezetekkel kapcsolatban? „A közösségi fejlődés új lehetőségei”; „Nyilvános kommunikáció a szociális szövetkezetekről” című 2007. november 5-én megtartott konferencia anyag kibővített változata
- RÉTI Mária: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010
- ROELANTS, Bruno: Valójában mit is jelent a szociális gazdaság? Szövetkezés, XXIV. évfolyam, 2003/1. szám 109-113. o.
- ROELANTS, Bruno: Munkavállalói szövetkezetek, Szövetkezés, XX. évfolyam, 1999/2. szám 130-139. o.
- THIRY, Bernard: A szövetkezetek és a szociális gazdaság az Európai Unióban, Szövetkezés, XX. évfolyam 1999/2. szám 4-17. o.
- A CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztató központja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása: A szociális gazdaság az Európai Unióban, 3-18. o.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

- A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
- A szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény
- A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény
- A szociális szövetkezetekről szóló 141/2006. (VI. 29.) Korm. rendelet
- Az olasz szociális szövetkezetekről szóló 1991. november 8-i 381. sz. törvény